

קבלת שבת

הרב חיים לוין

מנהג קבלת שבת נפוץ בהרבה מקהילות ישראל. מקור למנהג זה מצאנו בהנהגותיהם של רבי חנינא ורבי ינאי בקבלת השבת, רבי חנינא היה מתעטף לקראת שבת ויצא לקראת שבת המלכה, ורבי ינאי היה לובש בגדי שבת ואומר בואי כלה בואי כלה. במאמר זה ננסה לרדת לשורש הנהגותיהם ולדון בחילוקים העולים מההנהגה השונה של כל אחד בקבלת השבת. ונביא את דברי הגמ' בהנהגותיהם השונות.

איתא בשבת (ק"ט א'), רבי חנינא מיעטף וקאי אפניא דמעלי שבתא, אמר בואו ונצא לקראת שבת המלכה, רבי ינאי לביש מאניה מעלי שבת ואמר בואי כלה בואי כלה, ע"כ. עוד איתא בבבא קמא (לב ב') דאמר ר' חנינא בואו ונצא לקראת כלה מלכתא, ואמרי לה לקראת שבת כלה מלכתא, רבי ינאי מתעטף וקאי ואמר בואי כלה בואי כלה, ע"כ. והנה יש לעמוד על כמה עניינים בזה.

א. נאמר בגמ' בשבת שרבי חנינא היה "מיעטף", במה היה מתעטף, האם היה לו בגד מיוחד לשבת?

ב. מדוע נהג ר' חנינא לצאת לקראת שבת המלכה [ובב"ק כלה מלכתא]? או היכן מצינו שצריך לצאת לקראת המלכה?

ג. לכאור' רבי ינאי חלק על רבי חנינא בתרתי - גם נשאר במקומו ולא יצא לקראת, וגם קרא לשבת "כלה" ולא "מלכה" כמו רבי חנינא. [אמנם בב"ק הנוסח בדברי רבי חנינא "כלה מלכתא" כלומר הכלה המלכה ויש אומרים "שבת כלה מלכתא" וא"כ גם רבי חנינא קרא לשבת כלה.]

ד. רבי חנינא "מיעטף" ורבי ינאי "לביש מאניה" - יש לעיין אם זהו רק שינוי לשון, בב"ק מוזכר הלשון מתעטף על רבי ינאי, וא"כ ייתכן שהיינו הך.

והנה הרמב"ם הבין שהעיטוף המוזכר כאן הוא בציצית, כדאיתא בשבת (כה, ב') "כך היה מנהגו של רבי יהודה בר אלעאי, ערב שבת מביאים לו עריבה מלאה חמין, ורוחץ פניו ידיו ורגליו, ומתעטף ויושב בסדינין המצויינין, ודומה למלאך ה' צבאות, ע"כ. והעיטוף בציצית לקראת שבת מסמל כובד ראש בהמתנה לקראת שבת. וכמו שכתב בהלכות שבת (פ"ל ה"ב) וז"ל, איזהו כבוד זה שאמרו חכמים שמצוה על אדם לרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין בערב שבת מפני כבוד השבת, ומתעטף בציצית ויושב בכובד ראש מיחל להקבלת פני השבת כמו שהוא יוצא לקראת המלך, וחכמים הראשונים היו מקבצין תלמידיהן בערב שבת ומתעטפים ואומרים בואו ונצא לקראת שבת המלך, עכ"ל.

ומבואר שהרמב"ם הזכיר את מנהג שני החכמים, בתחילה כתב את המנהג של רבי ינאי "ויושב בכובד ראש מיחל להקבלת פני השבת", ולאחר מכן את מנהג רבי חנינא שהיה יוצא לקראת המלך "ומתעטפים ואומרים בואו ונצא לקראת שבת המלך". [ויש להעיר גם דהרמב"ם קרי לשבת מלך ולא מלכה]. ובשו"ע איתא, ילבש בגדיו הנאים וישמח בביאת שבת, ע"כ. ונמצא שהעיטוף לפי השו"ע הוא לבישת בגדים נאים לכבוד השבת. ולכאורה יש כאן שתי גישות איך צריכה להיראות קבלת שבת, שלפי הרמב"ם אליבא דרבי חנינא צריכה להיעשות בכובד ראש כמו התיאור של רבי יהודה בר אלעאי, "ודומה למלאך ה' צבאות". ולפי השו"ע אליבא דרבי ינאי הדגש הוא יותר על קבלת שבת בשמחה.

והנה במה שקרא רבי ינאי כלה לשבת, ביאר רש"י בשבת שמתוך חביבות שביתת השבת קורא לה כלה. ומצינו במדרש שהשבת נקראת כלה, דכן איתא בבראשית רבה (פרשת בראשית פרשה יא), תני ר' שמעון בן יוחי אמרה שבת לפני הקדוש ברוך הוא רבון העולמים לכל יש בן זוג, ולי אין בן זוג אתמהא, אמר לה הקדוש ברוך הוא כנסת ישראל היא בן זוגיך, וכיון שעמדו ישראל לפני הר סיני אמר להם הקדוש ברוך הוא זכרו הדבר שאמרתי לשבת כנסת ישראל היא בן זוגיך, זכור את יום השבת לקדשו (שמות כ, ח), ע"כ.

והמהרש"א בב"ק שם הביא את המדרש, ועומד על ההבדל בין הנהגתו של רבי חנינא לבין הנהגתו של רבי ינאי, וכתב וז"ל, קרא השבת כלה ע"פ מ"ש לכל יש בן זוג ולי לא נתת בן זוג א"ל כנסת ישראל יהיה בן זוגך כו', והשבת גופיה היא כנשואה לישראל. אבל בפניא דמעלי שבתא היא כהכנסת כלה לחופה, וכמו שע"י הקדושין בהכנסתה לחופה נעשית הכלה נשואה כן השבת בהכנסתו בקידוש היום נעשית כנשואה לישראל, וקראה מלכתא שהיא כלת המלך דכל ישראל בני מלכים הם. ולזה אמר ר"ח בפניא דמעלי שבתא דהיינו בע"ש קודם כניסתה בואו ונצא לקראת כו', דדרך החתן לצאת לקראת הכלה כמ"ש ה' מסיני בא יצא לקראתם כו' כחתן היוצא להקביל פני הכלה כו' כפרש"י פרשת וזאת הברכה. ואמר דרבי ינאי מדה אחרת היתה לו שלא אמר נצא לקראתה ואדרבה הוה קאי ועומד במקומו והיינו דבכניסתה אמר בואי כלה כו', שהכלה תבא אליו כדרך הכלה אחר כניסתה לחופה שתבא מבית אביה לבית בעלה, ולזה כפל הענין בואי כלה בואי כלה דר"ל בואי כלה לחופה ואח"כ בואי כלה לבית בעלך וק"ל, עכ"ל. והיינו דהשבת עצמה היא כנשואה לישראל, וא"כ בערב שבת היא כמאורסת לישראל, ורבי חנינא יצא לקראתה כמו שחתן יוצא לקראת כלה, ורבי ינאי אמר "בואי כלה בואי כלה" כדרך שהכלה באה לחתן אחר שנכנסה לחופה.

וצריך להבין לפירושו המהרש"א, מדוע רבי חנינא החשיב את קבלת השבת ככלה לפני החופה שהחתן יוצא לקראתה, ומדוע רבי ינאי החשיב את קבלת השבת ככלה לאחר חופתה שמגיעה אל החתן?

והנה בגמ' בשבת רבי חנינא קורא לשבת "מלכתא" ורבי ינאי "כלה", והמהרש"א פירש בשניהם כלה, מפני שבבא קמא כתוב גם אצל רבי חנינא "כלה". ואמנם רש"י שם מזכיר את העניין של קבלת המלך: "בואו ונצא - כאדם המקבל פני מלך". והיינו דיש כאן בחינה אחרת של קבלת המלכות.

ונראה לומר שיש כאן שתי גישות בקבלת השבת, רבי חנינא דימה את השבת כמלך וא"כ המלך צריך לצאת לקראתו ולהקביל את פניו, ולשם קבלת המלך צריך להתעטף בציצית - בגד חשוב ולצאת לקראתו בכבוד

ראש, וזה מה שכתב הרמב"ם " ומתעטף בציצית ויושב בכבוד ראש מיחל להקבלת פני השבת כמו שהוא יוצא לקראת המלך". ורבי ינאי דימה את השבת לכלה ובשביל הכלה צריך ללבוש בגדים נאים ולצפות לבואה, ולכן מבואר שלבש מאניה מעלי שבת ואמר בואי כלה בואי כלה, וזה מה שסיים הרמב"ם "וחכמים הראשונים היו מקבצין תלמידיהן בערב שבת ומתעטפים ואומרים בואו ונצא לקראת שבת המלך".

ומאיידך השו"ע (סי' רסב ס"ג) כתב את שתי ההנהגות יחד, וז"ל, ילבש בגדיו הנאים וישמח בביאת שבת כיוצא לקראת המלך וכיוצא לקראת חתן וכלה, דרבי חנינא מעטף וקאי בפניא דמעלי שבתא ואמר בואו ונצא לקראת שבת מלכתא, ר' ינאי אומר בואי כלה בואי כלה, עכ"ל.

ובמשנ"ב (ס"ק י) כתב וז"ל, בקצת מקומות נוהגין לצאת מבהכ"נ לעזרה ואומרים בואו ונצא וכו' [כנה"ג], ואנו נוהגין שמהפכין פניהם לצד מערב כשאומרים בואי בשלום וכו', ונוהגין לעמוד אז ולעשות דוגמא כמו שמקבל פני אדם גדול, עכ"ל. ובאמת יש להסתפק מדוע עם ישראל נוהג את שתי ההנהגות שקצת סותרות אחת את השנייה, דלכאורה או שהשבת היא מלך וצריך לקבלה כמו שמקבלים מלך או שהשבת היא כלה וצריך לקבלה כמו שמקבלים כלה, ואולי שמתוך חביבות השבת רוצים את השבת ככלה ומתייחסים לשבת גם כמלך.

ויהי רצון שנזכה לשמור ולקבל את השבת כמו ששומעים למלך ועושים את דברו בכבוד ויראה, וכמו אהבה לכלה שעושים משמחה ורצון.